

'ליקוטי מוהר"ן בפרשה' / תורה מ"ז / קפ"ז**'שלח לך' – תשפ"א / מפי הרה"ג אליהו עטיה שליט"א**

בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו - בחטא המרגלים,
ג' פירושים על 'ארץ אוכלת יושביה' כנגד ספירות חג"ת
ע"י תיקון האבילה זוכים לנשיאת פנים, ולשפע פרנסה ולמופתים

ניתן לקבל במייל: 6537488@gmail.com

חטא המרגלים 'בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו'

הגמ' במכות (דף י:) אומרת "בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו", ומביאה לזה כמה מקורות. ונראה שיש להביא מקור לזה גם מפרשתנו, שג"כ רואים שהקדוש ברוך הוא מנהיג את האדם בדרך שבה אדם רוצה ללכת, בין לטובה ובין ח"ו לא לטובה. לפעמים אדם רואה שהוא הולך בדרך מסוימת, ומנהיגים אותו בה, והוא חושב, הנה יש לי ראייה שהדרך שלי דרך טובה, מוליכים אותי כך מהשמים אלא שזה בחינת בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכים אותו.

מה הראייה? כשמוזכר בספר דברים עניין המרגלים, כתוב: "נְשַׁלְחָה אֲנָשִׁים לְפָנֵינוּ וַיַּחְפְּרוּ לָנוּ אֶת הָאָרֶץ" (דברים א, כב), ומשמע מזה שעם ישראל הם אלו שבקשו לשלוח מרגלים, וזו האמת, ולעומת זאת בפרשתנו, הקב"ה אומר למשה (במדבר יג, ב): "שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים וַיִּתְרוּ אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן" – וא"כ הפסוקים סותרים לכאורה? **והביאור:** שמכיון שעם ישראל הם אלו שבקשו תחילה לשלוח מרגלים, 'בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו', לכן השלב הבא הקב"ה אומר למשה שישלח מרגלים.

ללכת בתמימות אחרי ה' ית'

ומה ההסבר? רש"י מפרש שמשה רבנו אומר לעם ישראל למה אתם צריכים לבדוק את הקב"ה? הרי הוא אמר לכם שזו ארץ טובה. ואומר רש"י בגלל שהם באו לבדוק את הקב"ה, הקדוש ברוך הוא אמר 'חיייהם שאני נותן להם מקום לטעות בדברי המרגלים למען לא ירשוה'. רואים מכאן, שהקב"ה נתן להם לטעות רק בגלל שהם לא הלכו עם הקב"ה **בתמימות**. הקב"ה אמר לכם שזו ארץ טובה, למה אתם צריכים לבדוק תסמכו עליו שהיא טובה, וכיון שרצו לבדוק אותו, הפסידו את הכול, והדור שיצא ממצרים לא זכו להיכנס לארץ ישראל, ולכן הפסידו את קדושת ארץ ישראל, וכל מה שהקב"ה נתן להם מקום לטעות, זה נעשה מהבחינה של: 'בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכים אותו', **אסור לבדוק אחרי השם יתברך**.

אנחנו אוהבים תמיד להוציא מהדברים למעשה: כשאדם הולך בדרך שהוא נוהג בתמימות עם הקב"ה, ולא מנסה את הקב"ה, לא שואל שאלות על השי"ת, אז הקב"ה מוליך אותו בדרך טובה, אבל כשאדם מנסה את הקב"ה, וחוקר אחרי מעשי הקב"ה, ויש לו שאלות, ולא מקבל בשלמות את הנהגת השי"ת איתו, זה נקרא בזעיר אנפין שהוא שולח מרגלים לבדוק אחרי הקב"ה, כי לא פשוט לו שהקב"ה בודאי עושה איתי רק טוב, ושיכל מאי דעביד רחמנא לטב עביד' (שבת לא), וכיון שלא פשוט

לך אתה בודק אחרי ה', ואתה שולח מרגלים לבדוק אחרי הקב"ה ח"ו, ואז גם הקב"ה אומר לו: "חייך, שאני נותן לך מקום לטעות", וכמו שעם ישראל טעו בדברי המרגלים, ואז גרמו לבכיה לדורות בחורבן של שני בתי מקדש באותו היום, וכל זה למה? מכיון שלא הלכו עם השם יתברך בתמימות.

ללכת בתמימות אחרי השם יתברך, זו הנהגה כל כך טובה, וזו גם סגולה אמיתית, שבאמת יהיה לך טוב, כך לומדים כאן מהמסר הראשון בפרשה, שאם עם ישראל לא היה מבקש לשלוח מרגלים לבדוק את הארץ, היו זוכים כל אותו הדור שיצא מצרים, ליהנות מקדושת ארץ ישראל, ורק בגלל שהם לא הלכו בתמימות אחרי הקב"ה ורצו לבדוק את ה' ושלחו מרגלים, ולכן הם לא ירשו את ארץ ישראל והפסידו את הדבר היקר הזה.

חטא המרגלים שבכל דור ובכל אדם, זהירות 'ממגידי עתידות'

העניין של המרגלים שייך בכל דור ודור, ובכל אדם ואדם. לפעמים קורה שאנחנו גם שולחים מרגלים, פתאום משהו לא מסתדר לנו באמונה, עוברים נסיונות, קשיים בפרנסה ואנחנו עושים כל מיני חקירות אחרי הקב"ה, שואלים הרבה שאלות, לא פשוט לנו מה שהקב"ה עושה איתנו, למה לשני יש הרבה טוב ולי אין...? זו ממש בחינה של חטא המרגלים ששייך לכל אדם ואדם. וכן אם אדם הולך לכל מיני מגידי עתידות, (על פי רוב המוחלט הם רק שקרנים, שצריך להיזהר מהם, הם נותנים את עיניהם בממון שלך). הרי כתוב מפורש שאסור לשאול בקוסמים במכשפים, כתוב (דברים יח, יא): "תָּמִים תִּהְיֶה עִם ה' אֱלֹהֶיךָ" – מפרש רש"י: "התהלך עמו בתמימות ותצפה לו, ולא תחקור אחר העתידות, אלא כל מה שיבוא עליך קבל בתמימות, ואז תהיה עמו ולחלקו".

לא להרבות יותר מדאי בביטוחים

כשאדם לא הולך בתמימות עם הקב"ה, וחושב שהוא חכם ומבין יותר מהקב"ה, שידע שהוא רק יכול להפסיד הרבה טוב שהיה מגיע לו על ידי התמימות, ודווקא בזה שהוא מנסה מנסה להתחכם, הוא הולך לעשות כל מיני ביטוחים על ביטוחים כדי להראות לעצמו שהוא אחראי וכבר חשב על הכל, והוא ביטח את עצמו, אומר לו הקב"ה אתה לא הולך איתי, אתה מרגל אחרי, אני נותן לך מקום לטעות.

בענין ביטוחים, הוא מה שרגילים רוב בני אדם לעשות, זה מותר וחלק מההשתדלות, אבל לעשות ביטוחים יתירים, וביטוחים על ביטוחים יותר מדאי, זה כבר היפך התמימות. ובשעת מבחן, שום דבר לא עוזר. אין בזה כלל ברור, וגם הרב לא יכול לענות על זה, אבל צריך קצת רגש לכל אדם, כפי האמונה והביטחון שלו בהקב"ה. ולא ללכת לקצוות לא לכאן ולא לכאן, אלא כפי מנהג רוב בני אדם יראי ה'.

איך נכתב בתורה השקר שכאילו הארץ אוכלת יושביה

כשחזרו המרגלים והוציאו דיבת הארץ, כתוב (במדבר יג, לב): "וַיֹּצִיאוּ דִבַּת הָאָרֶץ... אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הָאָרֶץ אֲשֶׁר עָבְרָנוּ

לכן רשי מיישב בפירושו: שאמנם תמיד היא ארץ טובה, ורק באותו זמן שהיו שם המרגלים, היא היתה אוכלת יושביה, והקב"ה כיוון בזה לטובה, כדי שלא ישימו אליהם לב, אבל באמת היא ארץ ובה שמגדלת אנשים גיבורים וחזקים.

המרגלים אמרו שלא יוכלו ישראל לעמוד בקדושת ארץ ישראל

נוסיף עוד פירוש של רבי יונתן אייבשיץ (שהוא תמיד אוהב ללכת על דרך חכמה והפיקחות), הוא מפרש פירוש חדש ואומר: שמה שהם אמרו 'ארץ אוכלת יושביה' פירושו של דבר שארץ ישראל היא מאוד קדושה, והכנענים שנמצאים בארץ ישראל, הם אנשים טמאים, והם עושים בה הרבה מאוד עבירות, וזו הסיבה שהיא ארץ אוכלת יושביה... למרגלים הייתה טענה הגיונית למה לא כדאי לבוא לארץ ישראל, כי בארץ ישראל הנהגת הקב"ה היא, ששם אתה חייב להיות כל הזמן צדיק, ואם אתה לא בסדר לגמרי, מקבלים שם מיד עונש, והראיה מהכנענים שהם חטאו בה, ולכן הארץ אוכלת אותם, והכנענים נענשו ומתו.

ואומרים המרגלים לעם ישראל, הרי אתם יודעים בעצמכם כמה פעמים הרגזתם את ה', מאז שיצאנו ממצרים היה את חטא העגל, ואת המתאוננים וכו' וכו', ואם כן, בינינו אתם לא הכי צדיקים בעולם, ולכן עדיף שנישאר במדבר. כי בארץ ישראל מי שלא בסדר ישר מקבל את עונשו. ולפי זה יוצא שארץ אוכלת יושביה – הכוונה מחמת החטאים.

ולפי זה מיושב היטב, כי באמת מצד אחד האנשים הגדלים בארץ ישראל הם גיבורים ואנשי מידות, כי יש בארץ ישראל אוויר טוב ופירות טובים, אבל התביעה היא, אם יש כאלה פירות טובים, ואוויר טוב, למה בכל אופן ה"ארץ אוכלת יושביה"? והתשובה היא: בגלל שארץ ישראל זה ארץ קדושה מאוד. ארץ ישראל לא פשוט לחיות שם, כי מי שחוטא מקבל עונש. וזה גופא 'דיבת הארץ', שהם אומרים לישראל לא כדאי לכם לבוא לארץ ישראל, מכיון ששם מענישים ומדקדקים אחרי כל אדם. ולפי זה גם מיושב הסתירה, באמת "ארץ אוכלת יושביה", ומצד שני גם כן "כל העם אנשי מידות", כי יש שם פירות טובים ואויר טוב רק שברוחניות מדקדקים בא"י לשלם למי שלא בסדר.

לקוטי מוהר"ן תורה קפ"ז

הפירוש הזה של רבי יהונתן אייבשיץ באמת כולו כתוב בצורה קצת אחרת בליקוטי מוהר"ן (תורה קפ"ז) מסביר רבנו על הפסוק (תהלים סב, יג): "וְלֹאֲךָ ה' חֶסֶד בִּי אֶתָּה תִּשְׁלַם לְאִישׁ כְּמַעֲשָׂהוּ". ה"יני שהוא חסד גדול מאת השם יתברך שהוא משלם לאדם מדה כנגד מדה, שעל ידי זה הוא מבין לפשפש במעשיו ולידע החטא שפגם בו ולשוב בתשובה". (פעם שאלנו למה זה נקרא 'חסד', הרי אם אדם עבד אצלך חודש ואתה נתן לו משכורת, זה לא נקרא שעשית לו חסד, כי אתה משלם לו שכר עבודה? למה כתוב כאן 'כמעשהו' ב-כ' הדמיון, הרי אם הנחת תפילין אז למה תקבל שכר רק באילו הנחת תפילין, הרי עשית מצוה? ותירצנו שבאמת אין השוואה בין מה שעשית לבין השכר שתקבל בעוה"ב. אדם שמרויח משכורת 10,000 שקל, ואז בא המנהל ואומר לו: אני נתן לך מיליון שקל על החודש הזה, זה לא נקרא תשלום אלא זה

כה לתור אתה ארץ אוכלת יושביה וגו'". פירש רש"י שם: "בכל מקום שעברנו מצאנום קוברי מתים, והקב"ה עשה לטובה כדי לטורדם באבלם ולא יתנו לב לאלו (למרגלים)", עכ"ל.

רבנו בליקוטי מוהר"ן (תורה מ"ז) מקשה הרי זהו לכאורה שקר, כי בארץ ישראל היו חיים טובים, היו מאריכים ימים, ולמה התורה כותבת את השקר של המרגלים? כתוב בזהר (בלק דף ר"ח ע"ב) שאם בלעם השתבח בעצמו שהוא "יודע דעת עליון", אם דבר זה לא היה נכון, לא היתה התורה כותבת את זה, כי לא נכתב שקר בתורה, ואם זה כתוב, סימן שזה נכון, ובלעם היה יודע דעת עליון. וכן אם כתוב כאן את המילים "ארץ אוכלת יושביה", אף על פי שהמרגלים אמרו כך, אם זה לא היה דבר נכון לפחות באיזה בחינה, לא היה נכתב השקר שלהם בתורה.

ובאמת רש"י בדבריו בא ליישב את השאלה הזאת, כי רש"י מוסיף עוד שורה: הקב"ה עשה לטובה כדי לטורדם באבלם ולא ייתנו לב לאלו". שיושבי הארץ יהיו טרודים לקבור מתים זה היה לטובה, כי הם היו עסוקים בלוויות ובבכיות בהספדים, ולא שמו לב למרגלים, וככה המרגלים יכלו לעבור. רש"י לא בא סתם להוסיף מדרש, או איזו ידיעה, אלא רש"י תמיד נאמן לשיטתו להסביר את פשט הפסוק, והיה קשה לרש"י את השאלה הזו, הרי ודאי שארץ ישראל היא לא ארץ אוכלת יושביה, אלא יושביה מאריכים ימים, ואם כן איך נכתב שקר בתורה ח"ו? על זה רש"י מתרץ, שזה היה משהו חד פעמי, רק בזמן שהיו המרגלים בארץ ישראל, נעשה שבכל מקום היו קוברים מתים, וכל זה היה לטובה כדי להטריד את אנשי הארץ שלא ישימו לב למרגלים.

בזה נבוא ליישב עוד קושיה. כתוב באותו פסוק: "וְיָכַל הָעָם אֲשֶׁר רָאִינוּ בְּתוֹכָהּ אֲנָשֵׁי מִדּוֹת", פירש"י: "גדולים וגבוהים וצריך לתת להם מדה, כגון גלית גבהו שש אמות וזרת' וכו'", ע"כ. מי שהוא מאוד גבוה, כולם שואלים אותו: 'מה הגובה שלך?' כולם מודדים אותו כמה הוא גבוה. זה הפשט ב'אנשי מידות', 'שצריך לתת להם מידה', כי כולם שואלים כמה הגובה שלו. יוצא שאנשי מידות הם אנשים גיבורים, גבוהים, חזקים ובריאים. ואם כן לכאורה המרגלים סותרים את עצמם, שורה קודם הם אומרים 'ארץ אוכלת יושביה', ואחר כך הם אומרים שיש 'אנשי מידות', הרי אם הארץ אוכלת יושביה, איך יש שם אנשים חזקים? כתוב: "וְרָאִיתָם אֶת הָאָרֶץ מֵהָהָר הַזֶּה וְאֶת הָעָם הַיֹּשֵׁב עָלֶיהָ וְגו'", פירש"י שאמר להם משה תבדקו את הארץ מה היא (את הארץ עצמה) ואת העם היושב עליה, יש ארץ מגדלת גיבורים ויש ארץ מגדלת חלשים, יש מגדלת אוכלוסין ויש ממעטת אוכלוסין. ואם כן לפי מה שמשה ביקש מהם לבדוק, כשהם סיפרו שיש בה אנשי מידות, זה סימן טוב שהיא מגדלת אנשים בריאים וגבוהים, ויש בה אוויר טוב שמגדל פירות טובים, ואם כן המרגלים סותרים את עצמם בתוך כדי דיבור, רגע הם אומרים "ארץ אוכלת יושביה", ורגע אומרים "וכל העם שראינו בתוכה אנשי מידות" – גבוהים גיבורים חזקים, וא"כ זו לא ארץ אוכלת יושביה אלא דווקא 'ארץ מגדלת יושביה'?

להיות מידה כנגד מידה. אך בארץ ישראל שעליה כתוב: "ארץ אשר עיני ה' אלקיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה", כל תנועה שם היא בהשגחה פרטית ממש, ולכן גם כשאדם מקבל עונש, הקב"ה בוחר בו את העונש שיהיה מידה כנגד מידה, כדי שיוכל להתבונן ולידע למה בא לו עונש זה.

ולכן העצה היא, שתמיד אדם יכול להתבונן היטב מה שקורה איתו, כדי לדעת על מה הוא צריך לשוב בתשובה. לפעמים אדם הוא לא מצליח לבד, הוא צריך עזרה, כי כדי להתבונן במידה כנגד מידה צריך לדעת הרבה פסוקים, לדעת את מדרשי חז"ל לדעת זוהר וכו', ובשביל זה יש רב שיעזור לך, ויכוון אותך לדעת ולהבין את המידה כנגד מידה.

אומר רבנו: "כי שם (בארץ ישראל) מדקדקין לשלם לאיש כמעשהו, מידה כנגד מידה, מה זה הכ"ף של 'כמעשהו'? מידה כנגד מידה, כמו שאתה עשית. ואומר רבנו: וזה שכתוב על ארץ ישראל "ארץ אכלת יושביה", אכל"ת – ראשי תבות "א"תה ת'שלם לאיש כמעשהו" כנ"ל. זאת אומרת "ארץ" – בארץ ישראל משלמים לאדם כמעשהו, אכל"ת: ר"ת – א"תה ת'שלם לאיש כמעשהו. ורבנו מסיים: "ועל פן היושבים שם בארץ ישראל יש להם על (פי) הרב יסורין, מחמת שמדקדקין שם לשלם לאיש כמעשהו". עכ"ל. כי בארץ ישראל זה משהו מיוחד שמשלמים לאדם בדיוק כפי מה שעשה מידה כנגד מידה.

ואיך זה נכנס בפשט הפסוק? זה הפירוש של רבי יהונתן אייבשיץ שהמרגלים טענים לעם ישראל, בארץ ישראל מדקדקים לשלם לאדם מידה כנגד מידה, לכן לא כדאי לבוא לארץ ישראל. שמה יש לחץ גדול, אתה צריך להיות ממש צדיק, ולא כמו פה במדבר שחטאנו הרבה פעמים.

מי ששקוע בתאות אכילה - אכילה יתירה - הוא רחוק מאמת

רבנו מפרש בתורה מ"ז פירוש שלישי לארץ אוכלת יושביה ו**אומר:** "מי שהוא משקע בתאות אכילה בידוע שהוא רחוק מאמת, ובידוע שדינים שורין עליו גם זה סימן על דלות גם יבוא לידי ביוזנות ובושות", ע"כ. תאות אכילה זה קודם כל שאדם אוכל יותר מכדי צורכו. ולכולנו יש לנו קילוגרמים מיותרים, זאת אומרת שאנחנו שקועים בתאות אכילה גדולה. אדם שאוכל בדיוק מה שהוא צריך, הוא לא יוסיף על המשקל שלו על פי רוב, ובאמת כולנו צריכים לעשות תשובה על עניין זה.

רבנו אומר: 'בידוע שהוא רחוק מהאמת'. (ורבי נתן אומר בהמשך, שלכן יוצא מהפה הרבה שקרים) "ובידוע שדינים שורין עליו" – כלומר שהוא בהסתר פנים, וכיון שכן הוא בבחי' "והיה לאכול". וממשיך: "גם זה סימן על דלות גם יבוא לידי ביוזנות ובושות". רבנו מסביר למה באמת יש קשר בין תאות אכילה לבין עניות, למה זה שאדם מאוד אוהב לאכול שזה יגרום לו להיות עני? מסביר רבנו **מאיפה מגיעה מידת העשירות?** הגמרא בשבת (ק"ד ע"א) אומרת: "קושטא קאי" – האמת יש לה כח לעמוד. וכיוון שהאמת עומדת, יש לה כח גם להביא את העשירות. וכמו שביאר רבנו

נחשב חסד, כי אין ערך בין העבודה שעבד לעומת התשלום שהוא קיבל. וכעת רבנו מתרץ את זה בדרך שונה, כי זה לא הכוונה כאן על תשלום גמול טוב כמו בשאלה, אלא הכוונה על תשלום העונש של הקב"ה באופן של מידה כנגד מידה – שדבר זה הוא חסד גדול, כי אז האדם יתבונן בעונש שהוא קיבל, ויכול להבין על מה בדיוק הגיע לו העונש, ויתעורר לחזור בתשובה לה. ולכן זה חסד גדול של הקב"ה. כי אם אדם יקבל עונש והוא לא יבין על מה הוא קיבל את העונש, אז זה עונש כפול, הוא גם נענש, וגם הוא לא עושה תשובה, כי הוא לא יודע על מה לעשות תשובה, אבל בזה שהקב"ה נותן לאדם עונש מידה כנגד מידה אומר רבנו זה חסד השם כדי שע"י זה האדם יתעורר לתשובה.

עיקר מקום תשלום מידה כנגד מידה הוא בארץ ישראל

וכעת מוסיף רבנו איזה סייג. "דע, שעקר מה שמשלם השם יתברך מידה כנגד מידה, הוא בארץ ישראל, כמו שכתוב (איוב ב, כו) "יגלו שמים עונו וארץ מתקוממה לו", "ארץ" – הינו בחינות ארץ ישראל, היא מתקוממה לו ושם נתגלה עונו, כי שם מדקדקין לשלם לאיש כמעשהו, מידה כנגד מידה". ע"כ רבנו מסביר שעיקר העניין של הנהגת מידה כנגד מידה, זה רק בארץ ישראל. ומביא ראיה מהפס' "יגלו שמים עונו וארץ מתקוממה לו", שבא"י השמים מגלים את העוונות של האדם, והם נותנים לו את העונש. ויוצא שהחסד הגדול שמשלמים לאדם מידה כנגד מידה, (בוזה שאדם יכול להתבונן בעונש שקיבל, ויבין על מה זה בא, וידע על מה צריך לחזור בתשובה) – זה דווקא כשחיים פה בארץ ישראל, ושם מתגלה עונו כי בא"י מדקדקים לשלם לאיש כמעשהו, מידה כנגד מידה וזה החסד הגדול.

בשבוע שעבר בא אלי איזה בחור צעיר ואמר שיש לו כל פעם כאבים ברגליים, פעם היה לו פצע ברגל, פעם מכה, פעם שריר תפוס והוא לא הבין מה הסיבה לכל זה? מה מרמזים לו? אמרתי לו תטלפן אלי (כי היו אז אצלי הרבה אנשים) וכששוחחנו אמרתי לו, כתוב (שמואל א' ב, ט): "רגלי חסידיו ישמור", חז"ל אמרו (זוהר פרשת וירא ח"א דף קיב:) זה האיש. תחפש מה הסיפור שלך עם אשתך, ושם תמצא בדיוק את הסיבה. הוא חיפש וגם מצא כמובן.

ארץ ישראל בהנהגה ישירה מה', בחוץ לארץ דרך ע' שרים

פה בארץ ישראל מקבלים את העונש בצורה של מידה כנגד מידה, זה דבר מיוחד לארץ ישראל שלא נמצא תמיד בחוץ-לארץ. בארץ ישראל כתוב: "ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו", ונסביר את העומק בדבר: בחוץ לארץ אדם מקבל גם את הטוב וגם את הרע דרך השבעים שרים, שהם הממונים על כל העולם, ושמה העונש או השכר כביכול לא מגיע ישירות מהקדוש ברוך הוא כמו בארץ ישראל, אלא עובר דרך השבעים שרים, ואותם השרים לפעמים רוצים להעניש את האדם בעונש אחר שיותר מתאים להם, או בא להם לתת שכר אחר, והם לא מדקדקים במידה כנגד מידה, אלא כשהאדם חוטא, והם מקבלים רשות להעניש אותו, הם כבר בוחרים את העונש, וזה לא חייב

לברך כבר בשיעור כזית וכביצה. ואם כן לפי הרמב"ם שאומר (ה) דעות דב, "לא יאכל אדם עד שתתמלא פרוסו אלא יפחת כמו רביע משבֿעֿתו" – זאת אומרת לאכול רק עד שלושה רבעים, ונשאר לך עוד רבע לשבוע, ואם כן מדאורייתא אתה לא יכול לברך. אלא באו חכמים והצילו אותנו. – בגמרא ברכות (מ"ט ע"ב) מובא מחלוקת רבי מאיר ורבי יהודה האם ברכת המזון על כזית או על כביצה. היום נוקטים ששיעור כזית הוא 28 גרם. אבל הרבה פוסקים סוברים שזה ממש בגודל של זית בינוני. להלכה זה חצי כביצה (ביצה זה 54 גרם) שזה 27 גרם, זה משהו מאוד קטן. וגם כביצה שזה 54 גרם (בערך פרוסת לחם) אתה אוכל רק קצת וזהו.

וזה גם הביאור בגמרא: "אמר הקב"ה: איך לא אשא פנים לישראל, אני אמרתי "ואכלת ושבעת וברכת", (שמדאורייתא חייב לברך כשהוא שבע) וישראל מחמירים על עצמם לברך כבר בשיעור כזית וכביצה, היינו שעם ישראל מדקדקים על עצמם שלא לאכול כל כך הרבה עד כדי שביעה, אלא אוכלים רק קצת. ובכל זאת הם מרויחים את הברכות, כבר בכזית ובכביצה. ולכן אומר הקב"ה: "איך לא אשא פנים לישראל..." – רבנו מלמד אותנו כאן את הסוד של העשירות, שהוא מגיע דווקא מזה שאתה מדקדק לאכול רק מכזית ועד כביצה.

וביאור הדברים: העשירות מגיעה בכח ארץ ישראל, וארץ ישראל אוכלת בזכות יעקב אבינו, שעליו נאמר "וישב יעקב" ונאמר "ארץ אוכלת יושביה" בזכות יושביה וכו"ל. ומידת יעקב היא מידת 'אמת', שהיא מידת העשירות, כמו שכתוב בגמ' בשבת (דף קד.) 'קושיא קאי' – האמת עומדת. והממון נקרא 'עמידה' כמו שאמרו בגמ' (פסחים קיט.) "זאת היקום אשר ברגליהם" (דברים יא, ו) – זה ממנו של אדם שהוא עומד עליו. נמצא שרק על ידי שיבור תאות אכילה זוכים להארת יעקב הארת הפנים בחינת אמת שהיא בחינת עשירות.

כדי לקבל פרנסה צריך פרוטקציה (נשיאות פנים) גם למעלה

יש פה עוד חידוש בדברי רבנו. משמע מדבריו שכדי שאדם יקבל פרנסה בשפע, חייב להיות שעושים לו פרוטקציה בשמים, כי אי אפשר לקבל פרנסה בלי פרוטקציה. בלי שיישא ה' פנים לישראל, אין שפע ואין פרנסה, דווקא כשאתה עושה לפנים משורת הדין, ואתה מברך אפילו על אכילה מועטת, אז הקדוש ברוך הוא גם כן נושא לך פנים ועושה לך פרוטקציה.

הכי טוב להתחיל עם שבירת תאות האכילה בארוחת בוקר

ועל פי זה נאמר למעשה סגולה לעשירות: כל אדם צריך לאכול פת שחרית לפני שמתחיל את היום שלו בארוחת בוקר, ולפי הרפואה וטבע הגוף, עדיף לא לאכול הרבה בבוקר כדי לא להכביד על מערכת העיכול (עד הצהריים הקיבה עסוקה בלפנות את הקיבה מאתמול, וממליץ לא לאכול הרבה. אין צורך לאכול לארוחת בוקר חצי כיכר לחם עם חמאה ושמן ותוספות וביצים וכו', ואז כבר אתה כבד על הבוקר), ולכן הכי מתאים ארוחת בוקר לעשות את הסגולה שלנו, לאכול פת

ועקר עשירות בא מאמת, כמו שאמרו חכמינו זכרונם לברכה (שבת קד.) 'קשטא קאי'. ואמרו חכמינו זכרונם לברכה (פסחים קיט.) "זאת היקום אשר ברגליהם" (דברים יא, ו) – זה ממנו, שעליו קאי.

"ארץ אוכלת יושביה" – ארץ שאוכלת בזכות היושבים בה

יעקב אבינו שהוא מידת ה'אמת', כמו שכתוב (מ"כה ז, כ) "תתן אמת ליעקב", הוא זה שדרכו עובר הפרנסה והשפע והממון לעם ישראל. רבנו מביא שני פסוקים, כתוב: "וישב יעקב בארץ וגו'". וכתוב "ארץ אוכלת יושביה", זאת אומרת, "ארץ אוכלת יושביה" – ארץ שאוכלת בזכות היושבים בה. ומי זה היושב? "וישב יעקב וגו'" ואצל יעקב כתוב: "תתן אמת ליעקב" – יעקב זה מידת האמת. התיקון השביעי משבעה תיקוני דיקנא, זה תיקון 'אמת' 'תרין תפוחים', 'באור פניך' – כשהקב"ה רוצה להאיר פנים לעם ישראל, אז הוא מגלה כביכול את פניו, וכשיש הארת פנים של הקב"ה – מיד יש שפע. מה זה הארת פנים? זה בחינת יעקב אבינו כי הארת פנים זה 'אמת'. ונבאר קצת יותר: כידוע יש שלושה עשר (י"ג) תיקוני דיקנא – של ה'אריך אנפין'. שהם י"ג מידות של רחמים. והתיקון השביעי הוא תיקון אמת. ואיפה הוא נמצא? אומר האר"י ז"ל "בשתי התפוחים שסומקים כוורדא" שהם בצבע וורוד, הם התיקון של 'אמת'. ומשם מגיע השפע של הפרנסה לעם ישראל.

ברכת הממון הנזכרת בברכת כהנים

בפרשת השבוע לפני שבועיים קראנו את ברכת כהנים, שהיא עוסקת גם בעניין של הפרנסה. במילה הראשונה "יברכך" – ומפרש רש"י 'בממון'. ומיד כתוב: "וישמרך". ואומר רש"י: "ישמור לך את הממון". אם נותנים לאדם הרבה כסף, אבל אין לו איפה לשמור אותו, זה בלאגן, הוא לא יכול לישון בלילה. צריך שהקב"ה ישמור ויגן לך על הממון. ואם לא, חס ושלום יתקיים מה שכתוב בפרקי אבות: "מרבה נכסים מרבה דאגה" – ריבוי הנכסים בלי השמירה של הקב"ה מרבה לאדם דאגה, והוא לא שמח, ותמיד כועס ולחוץ. ברכת הממון מגיעה מ'וישמרך' – שהקב"ה שומר את הממון. והפסוק השלישי: "ישא ה' פניו אליך" – יתן לנו נשיאות פנים.

הגמרא (ברכות כ:) אומרת: "אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: רבש"ע כתוב בתורתך: "אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד" (דברים יז, ו) ואיך אתה נושא פנים לישראל, דכתיב (במדבר ו, כו) "ישא ה' פניו אליך וגו'". אמר להם: זכי לא אשא פנים לישראל!... שכתבתי להם בתורה (דברים ת, ז) "ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך", והם מדקדקים [על] עצמם עד כזית, ועד כביצה". (אומרים בהלצה: שאלו יהודי: למה תמיד כששואלים יהודי שאלה, הוא עונה בשאלה? אז הוא עונה: 'למה לא?... ולכן גם הקב"ה כששואלים אותו שאלה הוא עונה בשאלה: איך לא אשא פנים לישראל?').

מתי מברכים ברכת המזון מדאורייתא ומתי מדרבנן והתיקון בזה

כתוב "אכלת ושבעת וברכת", כלומר שמדאורייתא חייב לברך רק אחרי שאדם שבע, ואילו עם ישראל מחמירים על עצמם

המוזון, שהרי זה כל הסגולה, שמברכים על כמות קטנה של פת כביצה ברכת המוזון.

לאכול לחם דוקא ולא מעדנים כדי לשבר את התאוה

מה הסיבה שצריך דוקא לחם? מסביר רבנו: וְזֶה שֶׁבָּחָה (של ארץ ישראל) "אֲשֶׁר לֹא בְּמִסְכָּנוֹת תֹּאכַל בָּהּ לֶחֶם" (דברים ת, ט). פי לפעמים אדם אוכל לחם מחמת עניית, ולא מחמת חסרון תאוה לתענוגים אחרים. אָבֵל אִם הָיָה לוֹ שָׂאֵר מֵאֲכָלִים, לֹא הָיָה אוֹכֵל לֶחֶם לְבָד. וְזֶה שֶׁבַח אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא מִחֲמַת עֲנִיּוֹת תֹּאכַל לֶחֶם, אֲלָא מִחֲמַת שְׂבוּר וּבִטּוּל תֵּאוֹת אֲכִילָה. ע"כ. ז"א למה אדם אוכל לחם, הרי באמת הוא היה רוצה לאכול עוגה, בורקס או איזה תבשיל וכו'? בגלל שכתוב: "ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם", ל"במסכנות" יש שני פירושים: א. מלשון מסכנות ועניות. יש אנשים שאוכלים לחם כי אין להם כסף לקנות משהו יותר יקר. ב. מלשון חולי, אדם שחולה וזה לא בריא לו לאכול כל מיני מאכלים, ולכן אוכל רק לחם. מסכן יכול להתפרש לשני כיוונים, או עני או אדם חולה. וזה מה שכתוב: "אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְּמִסְכָּנוֹת תֹּאכַל בָּהּ לֶחֶם", ז"א שהוא אוכל את הלחם מפני סיבה צדדית אחרת, ולא מצד מסכנות לא מצד שהוא מסכן בעניות, או מסכן שיש לו חולי, אלא הסיבה שאוכל לחם זה כדי לשבר תאוות אכילה.

ולמעשה, כשאדם קם בבוקר הוא צריך שפע, בפרט אחרי תפילת שחרית, הדרך הטובה לקיים פת שחרית דוקא בלחם, כי כשאדם אוכל לחם, ואוכל בקדושה לא בדרך תאוה, ואוכל רק מה שהוא צריך, פרוסה כביצה של 54 גרם, ומתקיים בו הפסוק "ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם" – בזכות זה זוכה ל"לא תחסר כח בה", כי את אכילת הלחם שלך לא אכלת בגלל שאתה מסכן (לפי שני פירושים: עניות או חולי ח"ו) אלא בגלל כבוד הקב"ה, שאני מחפש למעט את התענוגים, ואני מברך את הקדוש ברוך אפילו על כמות קטנה שאכלתי. וככה אנחנו זוכים להתחיל את היום שלנו טוב עם ברכה, ונשיאת פנים של הקב"ה, והשם יתברך מקיים בנו את הברכה של "לא תחסר כח בה", שיהיה לך הרבה שפע, על ידי שהקב"ה יעשה לך נשיאות פנים – לפנים משורת הדין.

רבנו הסביר, ש'ארץ אוכלת יושביה', זה שהשפע של הארץ מגיע מכח יושביה. ומי זה יושביה? זה יעקב אבינו. שבו נאמר "וישב יעקב וגו'". מה המידה הכי מיוחדת אצל יעקב אבינו? מידת האמת. "תתן אמת ליעקב". איך זוכים לבחינת "תתן אמת ליעקב"? ע"י מיעוט תאוות אכילה. מה הסיבה? כתוב בפסוק (דברים לא, יז): "וְהִסְתַּרְתִּי פָנַי מֵהֶם וְהָיָה לָאֲכָל" – כשאדם עסוק בתאוות אכילה, זה סימן שהוא בהסתר פנים מהקדוש ברוך הוא. כי אם יש לו הארת הפנים הוא יתבייש לאכול כ"כ הרבה, וליפול לתאוות שלו לפני השם, ואם הוא לא מתבייש זה עצמו הבושה – שהוא לא מתבייש, צריך להרגיש ש"מלוא כל הארץ כבודו",

שחרית עם לחם ולברך 'המוציא', ולאכול כזית עד וביצה, (פרוסת לחם מלא עם קצת גבינה וירקות וביצה) ולברך על זה ברכת המוזון, וכך אתה לא אוכל הרבה ומעמים על הקיבה, ואתה מרגיש ששבעת מהמעט שאכלת, וזה יתן לך להתחיל את היום היום.

ולמה אני מדבר על ארוחת בוקר? הרי רבינו דיבר על שבירת תאוות אכילה בכללות, שצריך לאכול בארוחה מכזית ועד כביצה, וזהו. אבל צריך להיות ריאלי, הכלל תפסת מרובה לא תפסת, כלומר אפילו מועט לא תתפוס, לא תתפוס כלום. אבל אנחנו כן רוצים לתפוס מעט, לכן אע"פ שודאי שדברי רבינו הם על כל השלוש ארוחות ביום. אבל לפחות נתחיל בארוחת בוקר, ששם קל יותר לקיים את הדבר. וצריך לשאוף לקיים את זה בכל היום כולו, להוריד מהכמויות הרבות של האכילה שאנחנו אוכלים גם בשאר היום, אבל את הדיוק לאכול כביצה לחם, ומעט סלט, אולי גם ביצה אם מרגיש שצריך, זה קל לקיים בארוחת בוקר, שגם מטבע הדברים האדם אז לא כל כך רעב.

פת שחרית ותפילין בתפילת שחרית - הם סגולות לפרנסה

אתה גם זוכה לקיים מצות 'פת שחרית' (וכתוב בגמ בבא קמא דף צב: שהיא מצילה מ-83 מחלות רח"ל כמנין 'מחלה') וגם אתה מקיים את הסגולה של העשירות. ונוסיף עוד תוספת מדוע הזמן הטוב ביותר הוא ארוחת בוקר. כי מבואר בתורה הזו, שבחינת יעקב אבינו הוא בחינת תפילין, כי יעקב הוא מכוון כנגד ספירת התפארת, והתפילין הם נקראים 'פאר', היינו שבתפילין יש בחינת 'פאר הגוונים', שהם בחינת 'אמת' שהם פאר הגוונים שיש בתרין התפוחים שבפנים העליונות שמשם בא הפרנסה. וא"כ אחרי שאדם הניח תפילין בתפילת שחרית, ואוכל ארוחת בוקר, ונוהר לאכול בין כזית לכביצה וכדברי רבינו, שבכל זה הוא מגלה את אור הפנים העליונות שמשם השפע.

אדם בבוקר יוצא למלאכתו, הוא צריך ברכה. מסביר רבנו שכדי שתהיה לי ברכה אני צריך שהקב"ה ישא פניו אלי, יעשה לי כביכול פרוטקציה. אבל קשה, הרי מלאכי השרת שואלים שכתוב "אשר לא יישא פנים?", אז איך בכל אופן אני יכול לעשות שהקב"ה ישא אלי פנים? אומר הקב"ה את הסוד (ורבנו מבאר אותו) יש רק דרך אחת: בזה שאנחנו מתנהגים כלפי הקב"ה לפנים משורת הדין, אנחנו עושים ברכת המוזון על כזית וכביצה עוד לפני ששבענו, (כזית זה קטן מדי, נלך על עד כביצה), ע"י שאדם אוכל כביצה פת, ומברך על זה ברכת המוזון, זה נקרא בלשון הגמרא שעשית לכבוד הקב"ה לפנים משורת הדין. ואז גם הקב"ה עושה לך לפנים משורת הדין, ונושא לך פנים בפרנסה.

דבר חשוב! בבוקר כדאי לאכול פת לחם ולא עוגות, (לא כמו אותה מלכת צרפת שאמרו לה שבצרפת אין לחם, אז היא אמרה: אם אין לחם שיאכלו עוגות...) אף על פי שלפי חלק מהפוסקים אפשר לצאת ידי חובת 'פת שחרית' במזונות, בכל אופן עדיף פת שחרית כדי לברך ברכת

אֶלָּא עֲמִי, בְּשֵׁתֵּפִי וְכוּ'. כִּי שָׁמַיִם הִחְדָּשׁ נַעֲשֶׂה עַל יְדֵי הָאָרֶץ פָּנִי יַעֲקֹב, וְהָאָרֶץ הִחְדָּשָׁה נַעֲשֶׂה עַל יְדֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁהוֹלֵכֶת הַשֶּׁפַע דְּרָךְ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, נִמְצָא שֶׁבְּרָא עֲכָשׁוּ שָׁמַיִם וּמְזֻלוֹת אַחֲרָיִם. נִמְצָא, שֶׁמִּשְׁנֵה הַטְּבַע שֶׁהָיָה מְטַבֵּעַ בְּמְזֻלוֹת הָרְאשׁוֹנִים, כִּי עֲכָשׁוּ נַעֲשֶׂה מְזֻלוֹת חֲדָשִׁים. נִמְצָא שֶׁעַל יְדֵי שְׁבוּר תְּאֻוֹת אֲכִילָה, נַעֲשֶׂה מוֹפְתִים וּפְלָאוֹת.

לכל ישראל יש חלק בעולם הבא, רק שלא יהיה חלק ריק

מה זה שמים וארץ חדשים? הסברנו שעל ידי שאדם מדבר בתורה הוא בורא עוד שמיים ועוד עולמות. שהרי "כל צדיק וצדיק יש לו ש"י עולמות" מאיפה יש לו ש"י (310) עולמות? התשובה: הש"י עולמות הצדיק ברא אותם בלימוד תורה שלו. רק צריך שלא יהיו עולמות ריקים, ולמלא את הש"י עולמות האלו, זה ע"י הדיבור שלך בתורה. כתוב: "כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא", נכון לכולם יש חלקת אדמה בעולם הבא, אלא שהחלק הזה בעולם הבא הוא ריק בלי כלום (זה כמו שיש לך שטח שאין בו כלום, ואתה רק משלם עליו ארנונה), והתפקיד שלך בעולם הזה זה לטפח אותו, תבנה שם אחוזה, עם וילה מפוארת ותגדל שם שדות. נכון, יש לך חלק בעולם הבא, רק תעשה איתו משהו טוב, לא סתם יש לך חלק ותשלם ארנונה, אלא שזה יהיה לך שווה.

הטעם שצדיקים יכולים לעשות מופתים ולשנות את הטבע

גם כן כשאתה זוכה לברוא עולמות חדשים, ומשנה את כל הסדר של הכוכבים והמזלות, ואז כשהקב"ה כשהוא מוריד שפע לעולם, הוא מוריד אותו דרך הסדר של הכוכבים והמזלות הקיימים, אבל אם פתאום הצדיק הוסיף עוד איזה כוכב ועולם חדש, ושינה עכשיו את כל הסדר של השפע, כי עד עכשיו השפע היה יורד כסדר הרגיל, ולכן ברגע שהוספת עוד כוכב ומזל, שינתה את כל המערכת והסדר של הורדת השפע, ויש פה סדר חדש. ומי שינה את כל זה? הצדיק. ולכן שואלים את הצדיק: טוב שינתי, מה רוצה בכל השינויים שלך? והוא עונה: אני רוצה שפלוני יהיה בריא, ושלפלוני יהיה שפע ופרנסה, ואני רוצה כך וכך. אומרים לו: בסדר גמור, אתה בראת עולמות חדשים, הרי בין כה עכשיו צריך לעשות סדר חדש בעולם, ולכן נסדר את הכל לפי מה שאתה בקשת. ולכן אומר רבנו: שעל ידי כך אתה יכול לעשות מופתים. רבי נתן כשהוא כתב את התורה הזאת עוד פעם בלשון שלו, הוא מסיים כך: "וְכִינֵן שֶׁהַצְּדִיק יָכוֹל לְבְרֹא שָׁמַיִם חֲדָשִׁים, אֲזִי הוּא מְשַׁנֵּה כָּל הַגְּלָגָלִים, וְעוֹשֶׂה טְבַע חֲדָשׁ, וְעַל כֵּן פּוֹדָאֵי הוּא יָכוֹל לַעֲשׂוֹת מוֹפְתִים, שֶׁהֵם שִׁינוּי הַטְּבַע.

שבת שלום ומבורך עריכה: ליאור גבע

(מוקדש לע"נ צביה בת סאלם - צדוק בן צאלח - חיים בן מוסא ז"ל ת.נ.צ.ב.ה.)
לעילוי נשמת אברהם פואד בן אילנה הלה ז"ל / ולעילוי נשמת: חממה בת סאלם ז"ל)

והקב"ה בכבודו עומד מולך, ולכן תאכל בדרך ארץ, ותאכל מה שאתה צריך באמת, ואז זוכה: "ארץ אוכלת יושביה", ומקבל שפע מבחינת יעקב אבינו - מידת האמת שממנה בא השפע.

שיעור קצוב 'עומר לגוגולות' במו, היה שבירת תאות אכילה

ופירוש זה אע"פ שהוא דרך דרש, הוא קשור היטב גם לפשט הוצאת הדיבה של המרגלים, הם אמרו: במדבר אנחנו אוכלים מן, גם אם תרצו לאכול יותר, אין לך, כי לכל אחד היה בדיוק כמות של 'עומר לגוגלת' גם למרבה וגם לממעט, אתה יכול רק לבחור איזה טעם תרצה במן. ואמרו המרגלים: שבמן יוצא שאתם יכולים בקלות לשלוט בתאוות שלכם, לא אוכלים יותר מכדי הצורך, ולכן במדבר שמורים מתאוות. אבל כשתבואו לארץ ישראל, שהיא "ארץ זבת חלב ודבש", שם יש הרבה תאוות גשמיות, לא נוכל לשבר תאות אכילה, ולכן לא כדאי לכולנו להיכנס לארץ ישראל.

ג' פירושי "ארץ אוכלת יושביה" מכוונים כנגד חג"ת

ונסכם ונאמר: ג' הפירושים על "ארץ אוכלת יושביה": א. פירוש רש"י. ב. פירוש רבי יהונתן אייבשיץ, (יחד עם רבנו בליקוטי מוה"ר תורה קפ"ג). ג. הפירוש של רבינו בתורה מ"ו. שלושת הפירושים מכוונים כנגד הספירות חסד גבורה תפארת. (למה אני תמיד מכוון לספירות? קודם כל, כדי לבנות פרצוף, או כאן חלק מהפרצוף. ודבר שני זה מאוד עוזר לזיכרון לזכור את הפירושים). הפירוש של רש"י הוא בחסד. "ארץ אוכלת יושביה" - היה חסד של הקב"ה שמתו הרבה כנענים והיו עסוקים באבלם, וע"י זה לא ראו את המרגלים. ב. הפירוש של רבי יהונתן אייבשיץ ורבנו זה כנגד הגבורה. לשלם מידה כנגד מידה זה גבורה, (אמנם זה גבורה שבחסד, כי האדם יודע על מה לחזור בתשובה, אך בכל זאת זה תשלום עונש) ואמר רבנו: אכלית ר"ת - אתה ת'שלם ל'איש כ'מעשהו - כדי שיתעורר אדם מהעונש לדעת מה התיקון שלו. ג. הפירוש של רבנו (תורה מ"ו) זה כנגד ה'תפארת', יעקב אבינו במידת ה'תפארת' - 'אמת'. ולכן 'ארץ אוכלת יושביה' - ארץ שאוכלת מחמת יושביה, מכוחו של יעקב אבינו על ידי שאנחנו מקיימים "תתן אמת ליעקב", שמשבר את תאוותו לדקדק על אכילתו לאכול רק מה שהוא צריך, ע"י זוכה לשפע בכח יעקב.

כשאוכל בשביל שיהיה לו כח להלל את ה' יוכל לעשות מופתים

רבנו אומר כשאתה אוכל רק לשם ה' יתברך שיהיה לך כח להלל את ה', כלומר אני חושב בעת אכילתי: שאני אוכל כדי שיהיה לי כוח ללמוד תורה, לקיים מצוות, להתפלל, ולברך ברכת המזון וכו'. וכשאדם אוכל בכונה זו, אזי הדיבורים שידבר בכוח האכילה הזאת נקראים "הנותן אמרי שפר". ואז יש לו כח גם לעשות מופתים כשאוכל מעט ומשבר את תאוותו. וכמו שמבאר רבינו, וז"ל: וְכִשְׁאָנוּ אוֹכְלִים שֶׁפַע אֱמַת הַבָּא דְּרָךְ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְאַחַר כֵּן אָנוּ מְדַבְּרִים הַלּוּלוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּזֶה הַכַּחַ, אֲזִי נַעֲשֶׂה שָׁמַיִם וְאֶרֶץ חֲדָשָׁה. כְּמוֹ שֶׁאֲמָרוּ חֲכָמֵינוּ וְכָרוֹנֵם לְבָרְכָה (הקדמת ה'ה' ה'). "ל'אמר ל'ציון עמי אתה" (ישעיה נא, טו), אֵל הַתְּקַרֵי עֲמִי